

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 39

Fylke: Hedmark

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Tynset.

Emne: Høytidsmat ved familiefester Bygdelag:

Oppskr. av: Iver Eide.

Gard:

(adresse): Tolga

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke) :

SVAR

A Fødselen.

- Sp 1. Ja, det er ennå alminnelig skikk.
2. Man har aldri avtalt tid. Det er bare når det passer vedkommende.
3. Nei, men det har jo vært en smule obligatorisk.
4. Det har ikke vært noen bestemt dag, men man forsøkte gjerne å lure ut om andre hadde vært der fordi man av en eller annen grunn ikke ville være den første.
5. Ingen avtale om det.
6. Den var i eldre tid altså obligatorisk og besto enten i graut eller suppe med diverse kaker og gjerne en skvett fløte eller ett melkespann.
7. Nei, det var - og er - ingen sådan regel.
8. Helt ned til våre dager skulle grauten sendes (overbringes) i grautdall. Det var en forsiktig affære - en liten ca 25 cm vid dall med tre fetter og en total høyde på omkring 30 - 40 cm. Det var utskårne fine saker og ferdarbeidet i utsekt materiale - gjerne forsynt med eierenes navn og årstall. Grautdall var fast "hømmaferd" for alle jenter, høy som lav. Suppe ble transportert i spann - små nette treringer eller det kunne gå over til blikkspann.
9. Ja, det het graut selv om det nå altså var suppe eller bare tørrmat.

Sp 10.

Det var alltid kona selv, så sant hun bare var i form til det.
Av og til kunne vel en voksen datter sendes, men det var aldri regelen.

11.

Mannen var aldri med på slike besøk. Om det var reknet før usemmelig skal ikke kunne sies, men han skulle være usynlig altså.

12.

Ja, det var selvsakt. Det skulle være både dran og mat, kaffe eller øl. Det var ingen forskjell om den nye bergeren kunne være en frantøning stikk i mot foreldrenes ønske i øyeblikket.

13.

Det kaldtes barsenggraut eller barsengmat, og nardanene titulertes grautkjerring.

14.

Nei, det er ikke kjent. Barsøl kaldtes det laget som gjerne ble holdt på søndagen.

15.

Det ble nok gått også til de "uheldige" men som regel ble ikke det ontalt eller kunngjort i helhet. Det ble betraktet som enslags "god gjerning" som man gjorde i stillhet.

16.

Ved å spørre, opplyses at det ennå er i bruk en graut eller suppe, selv om det nå kan ha endret sig slik at grauten blir til en bløtkake eller bløst (i potte) eller kanskje ett telegran. Det avgjøres nye av tilfeldighetene. Men dallen er konnet på nuseet. Det er i grunnen ikke noe markant tidsskille.

17.

Man hadde ikke egentlig noen gave da, det kom senere og helst da av faddere.

18.

Det er ontrent likedan som i eldre tid. Det er bare blitt andre sendinger, men av og til brukes rønnegraut nå og.

19.

Det holdes for faddere og innbudte av familien.

20.

Det heter barsøl den dag i dag.

21.

Nei, det har ikke vært skikken. Ikke nå heller.

22.

Hun som bar ga gjerne barnet en liten gave. Det kunne ofte være en søvsak, men også klær eller penger.

Sp 23:

Det er i realiteten ontrent det samme, unntatt grauten som nå er gått ut. Det sendes gjerne nå blonster, men det er fortsatt skikk at fadderne og de som er innbudt til barsøl gir sine gaver, enten i penger eller gjenstander.

B Fødseladag.

Sp 24:

- a) Meget sjelden. Det kunne helst bli bare for de voksne.
- b) For voksne dreiet det sig helst om jevne årenålsdager - helst 50 eller 70 og eldre.

Sp 25.

Det var i eldre tid ikke tale om å feire fødsesdag hvert år. De runde tall - og da helst op i årene - var de alminnelige.

Sp 26.

Helst bare nære slektninger og spesielle venner ontrent aldri ubedte gjester. Det er slik nå også.

Sp 27.

Før i tiden ble det meget sjelden gitt fødselsdagsgaver. Det er aldri andre enn innbudte gjesters rett og plikt, men nå har det utartet sig derhen at det ofte legges ut lister, hvor hvensomhelst kan delta - ofte til stor gene for mottakeren. Det ansees som enslags bakvei for å tvinge sig til en innbydelse - etterpå.

Sp 28.

Nei, ikke såvidt vites, men det kunne jo være at man i familien hadde f. eks en litt mer enn alminnelig middag, eller man hadde kaffe, sjokolade og kaker. Det pleier gjerne å være slik nå også.

Sp 29.

Aldri lys på kaker, men på bordet, og fødselsdager feires ikke spesielt i alminnelighet.

C Konfirmasjon.

Sp 30.

Det var ingen feiring i heletatt. Omkring århundreskiftet var det snaut nokk man hadde særlig til-laget middag konfirmasjonsdagen og det var ingen feiring i heletatt.

" 31.

Litt etter litt utover, helst fra 1910 - 12 er

31 forts.

blitt større eller mindre lag med en overhåndtagende gavenengde.

Sp 32. Det blir nest de samme som f eks til en fødselsdag, men ontrent aldri lærer eller prest.

Sp 33. Det er meget lenge siden sendinger eller beninger er brukt i slike lag - om det overhode har vært brukt.

Sp 34. Inntrykket nå er helst at man ber inn folk for å få nest mulig og størst mulige gaver. Det er alminnelig klage over at dette er utartet i farlig grad og mange er de som ønsker en forandring.

Sp 35. Å ja da. Det reklaneres veldig med spesielle konfirmasjonsskaker, og likeså med ett utvalg gaver fra fyllepenner til ur og sykler.

D Bryllup.

Sp 36. Ikke forlovelsesgilde, men ett flyttings eller hjenkonstlag.

Sp 37. Disse fløttelag holdt sig helt nedover til for 30 -40 år siden, men nå er det intet sådant lenger.

Sp 38. Til ett to dagers bryllup i eldre tid, var det a) så å si fast spiseseddel. Det var nat ved ankomst, middag med kaffe, ettermiddagskaffe og nattmat.

Det første man fikk var såkaldt tørrnat, d v s. b) det var lefser, vaffer, alm. ovnsbrød med pålegg av nysost, gubb og spekepølser og det var gjerne melk til. Så var det dran og biteti (goro og skri-varbrød))det har intet med regnskapsfører eller sorenskriver å gjøre, det var skrevet på det) Etter kirkeferd med mange dranner, var det så middag som alltid besto av varm kjøttmat (meget variert, fra stek til bettasuppe) Så var det kaffe i gjen, og noe senere eftasverd, akkurat som første serverte frokost. Så ble det pons og dans og helst på narsasia kom det påsmurt og pådelt nat med øl til.

c) Nei, ikke noen spesiell, men det var jo sikkert som dagen at første dag sto i kjøttmatens tegn.

- d) 2 dag var grauten og fiskens dag, men med det samme program ellers. Isedet for kirkefrd tok man sig da gjerne en bedre middagslur, overalt der det gikk an å strekke sig. Tredje dag var det ingen gjester og da holdtes gjerne lag for hjelperne. Programmet kunne være noe forskjellig, både med maten og annet.

Sp 39.

En ordentlig bening til bryllups skulle inneholde minst like så mye mat som deltakerne fra huset behøvde for to dager - helst noe mere. Det ble sendt med kjøtt, vaffer lefser og småkaker, ett bra spann med fløte, gubb, nysost og en forsvarlig spilkun med smør. Det var ikke uvanlig at brudfolkene kunne selge store butter med smør etterpå. De kunne også få kjøtt til beste, men man regnet ikke i de dager svært mye på slike saker og tok gjerne i i neste laget. (Det var berømmelse for kjerringene i det)

Sp 40.

Smærkoppen ble ofte pyntet oppå med en trespade med riller i, eller allerhelst sendte man smørret i de kjendte treformer. De pyntet flott opp på bordet. Kongens initialer sto på alle, og likeså årstallet da formen var laget.

Sp 41.

Nei, det forekom ikke, men det var alminnelig at beningen overbraktes kvelden førut og det vanket da dranner og traktemang.

Sp 42.

Som ovenfor anført hadde den bening.

Sp 43.

Det kunne gjerne være døtre og sønner fra huset som var innbedt, men sjelden "den sjelve" Beningen var som oftest så svar at det måtte to stykker til.

Sp 44.

Som nevnt var det litt traktemang, men ikke akkurat fest og navnet var helst beningsbau.

Sp 45.

Nei, det forekom ikke.

Sp 46.

De hadde ikke noe særskilt navn og det som ble lagt i beningskorga i gjen, var som oftest bare kaker, ost eller påsmurt lefse (som jo ikke kunne oppbevares svært lenge uten å bli tørr og trå.

Sp 47.

Over til sagaen for ca 30 - 40 år siden.

Sp 48.

Ikke det engang. Har nan-hjen så holdes en aften for de næreste slektinger, eller nan luffer til sakristiet eller sorenskriveren en aftenstund og lar være å holde lag i heletatt.

6

Sp 49.

A ja, det vanker det også, men er det nå folk som eier og driver gard, så blir det da holdt ett lite lag.

Sp 50.

Ja, der kommer man atter inn på dette med lister. Disse lister betinger altså en gjeld som nå ordnes og så blir det da pengeoffer enten man er med eller ikke. (til stor forargelse)

Sp 51.

Ikke unntagen i familien. Selvbryllup og gullbr. feires, men ikke rett ofte.

3. Graval.

Sp 52.

Ett belag var selvskreven. Ellers slekt og pårørende hvor de bodde.

Sp 53.

Inntil for 20 - 30 år siden gjerne litt på 2 dag Nøaktig nat som i bryllup, unntatt drannens.

Sp 54.

Det var, som nevnt, akkurat samme spiseseddel som ved bryllup, men det kunne være at man bare var innbudt for dagen, og at det da var graut med fisk i stedetfor kjøtt til middag. Det servertes alltid på langbord.

Sp 55.

Nei, det var det ikke. Man gikk altså fram som ved bryllup og andre lag, men det bruktes ikke annet drikke enn øl og kaffe.

Sp 56.

Ikke annet enn frokost, middag og aftens eller kveldsnat.

Sp 57.

Det har ikke hendt før at man har tydd til andre, selv om plassen kunne være knapp. Naturligvis hvis det var en tjener som var død ute i tjenesten, så var det alminnelig regel at gravøl holdtes der han eller hun var ved dødsfallet.

Sp 58.

Både og - Hvis man bodde like i nærheten kunne beiningen bli overbrakt dagen før. Ellers hadde man den med sig.

Sp 59.

Ikke annerledes enn til bryllup. Snør i forn eller i vanlig spilkun.

Sp 60.

Nei, ikke her i bygdene. Kaffe og kaker kunne være høyden. (På Røros drakk og danset man natten til endes)

Sp 61.

Nei, det er ikke spurt noe sådant, men det hendte at man pyntet liket, f. eks. av en ugift yngre kvinne med nyrt i håret.

Sp 62.

Allerede omkring 1890 åra var det her ett brigde i den gamle 2 dagers skikken. Årsaken var kanskje at prestene begynte å reise det de kaldte natkallas og dels kanskje fordi ett 2 dagers gilde begynte å bli litt av en økonomisk tyngsel. Det kom den i alle deler bra skikken at man avvertete og bad sig uanna sendinger eller beninger og dermed var storkal-lasenes tid slutt forgodt. Denne fornem er tildels i bruk ennå, men litt om litt vil også den forsvinne, idet man nå pleier å møte bare i kirken og så delta i en enkel middag med kaffe. Dermed er det hele slutt.

Sp 63.

Det ble slutt med all slags alkohol d og med at den gamle skikken døde bort. Det bruktes - og brukes - bare hjemmebragget sirupsøl, eller hvis begravelsen holdes fra ett lokale eller menighetshus, da ett glass øl fra bryggeri.

Sp 64.

Nei, det ble brudd ontrent samtidig - altså her omkring, eller litt før århundreskiftet 18 - 19 hundre.

Sp 65.

Som nevnt ovenfor. Det blir sjelden annet enn en enkel middag.

Sp 66.

Ikke annerledes enn til middagsnaten, hvis det da passer så.

Sp 67.

Nei, det forekommer ikke. Har man ikke menighets-hus og likkjeller, så brukes kirken som gravkapell og middag har man så i menighetshus eller forsamlingslokale.

Sp 68.

Det var en kort tid etter at man hadde brutt ned skikken om to dagers natkallas at man sendte skriftlig innbydelse, men så kom det til gravøl gjennom en annonse. Ellers ber man til lag skriftlig.

Sp 69.

Omkring 1890 årene, eller kanskje litt senere.

F Nye fester.

Sp 70.

Dagen har aldri vært feiret som festdag i hjemmene,

sp 70 fortsatt.

dertil er som regel v rdagene for travle på landsbyg-
da. Det kan i høyden bli en kirkegang med folketoget og
en tale etterpå. Ungdommen fester om kvelden.

Sp 71.

Som regel ikke mange og det festlige består nernest
i en ekstra kake, sjokolade o l. Og så hender det man
holder en liten festlig tilstelning på lokalet.

Sp 72.

Nei, den er nernest oppfattet som en spøk.

Sp 73.

Bakerne pleier gjerne   lage en innskripsjon "Til ner"
o l. ellers ikke.

Sp 74.

Ja, det forekommer i annonser.

Sp 75.

Det var vel nernest gjennom propaganda i aviser og
ukeblader, men det kom i allfall noe for radioen så  
si ble allennanseie.